

GÄLLIVARE TINGSRÄTT

DOM
2016-02-03
Meddelad i
Gällivare

Mål nr
T 323-09

PARTER**KÄRANDE**

Girjas sameby, 897900-1347
Box 130
981 22 Kiruna

Ombud: Advokat Peter Danowsky
Danowsky & Partners Advokatbyrå KB
Box 16097
103 22 Stockholm

Ombud: jur. kand. John Olsson
Danowsky & Partners Advokatbyrå KB
Box 16097
103 22 Stockholm

SVARANDE

Staten genom Justitiekanslern
Box 2308
103 17 Stockholm

Ombud: Advokat Hans Forssell
Eversheds Advokatbyrå AB
P.O.Box 14055
104 40 Stockholm

Ombud: Advokat Jonas Löttiger
Eversheds Advokatbyrå AB
P.O.Box 14055
104 40 Stockholm

DOMSLUT

1. Tingsrätten förklarar att Girjas sameby i förhållande till staten ensam har rätt till jakt på småvilt och fiske inom Girjas samebys område på Gällivare kronoöverloppsmark 2:1 och att staten inte får upplåta jakt- och fiskerätt på området samt att Girjas sameby har rätt att utan statens samtycke upplåta jakt på småvilt och fiske på Girjas samebys område.

Dok.Id 77650

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 23	Lasarettsgatan 22	0970-758 00	0970-758 49	måndag – fredag
982 21 Gällivare		E-post: gallivare.tingsratt@dom.se		09:00-12:00
				13:00-15:00

2. Staten ska utge ersättning för Girjas samebys rättegångskostnader med 7 253 263 kr, varav 5 300 000 kr avser ombudsarvode, 628 263 kr utlägg och 1 325 000 kr moms, jämte ränta enligt 6 § räntelagen på 7 253 263 kr från denna dag till dess betalning sker.

Samer har alltså ostört och utan egentlig konkurrens utövat jakt och fiske på Området i vart fall från 1400-talet till mitten på 1900-talet, dvs. under en väsentligt längre tid än den kvalifikationstid om cirka 90 år som krävs för att en rättighet som grundas på urminnes hävd ska uppkomma. Detta innebär att de samer som var bosatta på Området när gamla jordabalken trädde i kraft år 1734 innehade en rätt till jakt och fiske som var grundad på reglerna om urminnes hävd. Någon omständighet som har medfört att denna rätt därefter kan ha upphört har inte inträffat.

Frågan är då huruvida detta innebär att Samebyn har innehaft ensamrätt till jakt och fiske på Området.

6.17 Har samerna ensamrätt till jakt och fiske på Området?

6.17.1 Rättighet enligt urminnes hävd

Av justitierådet Wilhelm Sjögrens särskilda yttrande i rättsfallet NJA 1911 s. 257 framgår att en rättighet som tillkommit med stöd av urminnes hävd utesluter annans senare tillkommen rätt. Ett i Högsta domstolen vid den tiden avgivet särskilt yttrande omfattade även majoritetens gillande. Wilhelm Sjögrens yttrande är således en mycket tungt vägande rättskälla. Det måste innebära att åtgärder som staten därefter har vidtagit inte utan vidare har kunnat påverka Samebyns rätt till jakt och fiske på Området.

Det förhållandet att staten genom avvittringen, som slutfördes först år 1887 kan anses ha blivit ägare till Området, har således inte inkräktat på Samebyns rätt till jakt och fiske.

6.17.2 Rättigheter enligt 1886 års renbeteslag

1886 års renbeteslag ansågs innebära en kodifikation av de rättigheter som samer vid den tiden innehade. Det utredningsarbete som föregick lagen synes ha varit begränsat. Innehållet i förarbetena och andra källor som fanns vid den tiden gör att det finns skäl

att ifrågasätta huruvida tillräcklig kunskap fanns om de olika betingelser som under långa tider gällt för olika grupper av samer inom Lappmarken. Dessutom fanns vid den tiden åsikter som grundade sig på socialdarwinistiska idéer, vilket framför allt kommit till uttryck i Knut Olivecronas (se Högsta domstolens remissbetänkande, Bihang till Riksdagens protokoll 1885 1 samkl. 1 1 avd. s. 8 – 9) ofta citerade ord *”Ett för allt framskridande till högre civilisation gällande, oföränderligt villkor hos varje folk är, att detsamma äger fasta bostäder. De folkstammar, vilka icke vilja lämna nomadlivet, måste med nödvändighet stanna på lägre kulturgrad, giva vika för de mera civiliserade, bofasta stammarna och slutligen, efter ett avtynande liv, utdö...Staten vars intresse det måste vara att befrämja en högre civilisation, kan icke annat än med rätta gynna åkerbruket.”* Detta uttalande medverkade säkerligen till spridningen av en osund syn på samer som människor och till att samernas rättigheter inte togs till vara på ett rättsenligt sätt.

Inte heller senare lagar gällande samisk rätt har i tillräcklig grad beaktat de rättigheter som har funnits för samer inom olika områden av Lappmarken. Först genom den prövning som skedde i Skattefjällsmålet år 1981 och lagrådets yttrande vid beredningen av lagändringen år 1993, som ledde till att begreppet urminnes hävd infördes i 1 § rennäringslagen, har det uppmärksamrats att det kan finnas samiska rättigheter utöver de som har formulerats i renbeteslagarna och rennäringslagen.

Samebyn har hävdatt att Samebyns rätt följer direkt av rennäringslagen, att samer som urfolk har bedrivit renskötsel inom Området alternativt att Samebyns rätt följer av bruket av Området. Som framgått ovan har tingsrätten funnit att samers bruk av Området enligt reglerna om urminnes hävd har inneburit att en ensamrätt till jakt och fiske på Området har uppkommit för Samebyn. Frågan är huruvida detta framgår av rennäringslagen.

6.17.3 ” Lagtolkningsgrunden”

Alltsedan motsvarigheten till bestämmelsen i nuvarande 25 § rennäringslagen, angående medlems i sameby rätt till jakt och fiske på utmark, infördes i 1886 års renbeteslag har diskussioner förekommit om samerna har haft en ensamrätt till jakt och fiske och huruvida detta kan utläsas av lagens ordalydelse.

En språklig analys av bestämmelsen ger inte något svar på frågan huruvida staten ensam eller Samebyn ensam har rätt till jakt och fiske på Området, eller huvuvida dessa rättigheter är delade. Svårigheten att tolka bestämmelsen i detta avseende kan bero på att den ska omfatta i stort sett samtliga områden där samer kan bedriva renskötsel.

Det kan således utifrån en språklig tolkning inte uteslutas att staten som markägare har del i rätten till jakt och fiske ovanför odlingsgränsen. Om 25 § rennäringslagen emellertid tolkas i förhållande till anslutande bestämmelser i lagen gällande framför allt platser, tider och upplåtelser framträder en ordning som innebär att staten inte har någon egen rätt att disponera de områden som samer eventuellt vid någon tid inte skulle nyttja. Detta innebär att statens eventuella rätt till jakt och fiske på dessa marker inte har något egentligt innehåll, vilket talar emot en rätt för staten i dessa hänseenden.

I 25 § första stycket rennäringslagen anförs att en medlem i en sameby får jaga och fiska på utmark inom de delar av byns betesområde som hör till renbetesfjällen eller lappmarkerna när renskötsel är tillåten där. Bestämmelsen säger således inte heller att samerna har ensamrätt till jakt och fiske.

Enligt 31 § andra stycket rennäringslagen ska alla upplåtelser på kronomarken ovanför odlingsgränsen och renbetesfjällen i Jämtland och Härjedalen ombesörjas av staten och de avgifter som kommer från dessa upplåtelser tillfalla samerna. Möjligheterna att göra upplåtelser begränsas emellertid av vissa förhållanden som syftar till att tillvarata rennäringens intressen. Rätten till avgifterna tillkommer samerna även för områden som samerna till äventyrs inte nyttjar, utan möjlighet för staten att på något sätt

använda dessa områden. Detta förhållande talar mot att staten har någon rätt till jakt och fiske på åretruntmarkerna.

Tingsrätten kan konstatera att med bestämmelsens nuvarande utformning finns det utrymme för att tolka innehållet i denna som att det i förhållande till staten finns en ensamrätt för Samebyn att jaga och fiska på Området.

25 § rennäringslagen strider således inte mot vad tingsrätten ovan funnit, dvs. att Samebyn ensam innehar rätten till jakt och fiske på Området.

6.18 Upplåtelserätten

6.18.1 Girjas sameby disponerar över rätten till jakt och fiske

Genom sitt bruk av Området under mycket lång tid har det uppkommit en rätt för de samer som nu nyttjar området, dvs. Girjas sameby, att ensamma jaga och fiska på Området. Denna rätt har gällt när 1886 års renbeteslag infördes och gäller alltså.

Av detta följer att det är Girjas sameby, inte staten, som äger rätten att upplåta jakt och fiske på Området till utomstående.

6.18.2 Länsstyrelsens upplåtelserätt

Som tingsrätten konstaterat ovan har staten enligt 31 § andra stycket rennäringslagen rätt att upplåta jakt och fiske på Samebyns område. Lagrummet kompletteras av 2 – 8 a §§ rennäringsförordningen (1993:384) som behandlar ”Upplåtelse av statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen.” Enligt 7 § förordningen får länsstyrelsen som upplåtande myndighet ta ut en avgift för administration, fiskevård, viltvård och bevakning. Dessa bestämmelser är inte förenliga med Samebyns rätt att ensam disponera över nyttjanderätten.

6.18.3 11 kap. 14 § regeringsformen

Fråga uppkommer huruvida reglerna om upplåtelse av rätten till jakt och fiske strider mot bestämmelsen i 11 kap. 14 § regeringsformen. Där stadgas att om en domstol finner att en föreskrift står i strid med en bestämmelse i grundlag eller annan överordnad författning får föreskriften inte tillämpas. Bestämmelsen ska tillämpas ex officio. Prövningen ska ske utifrån de förhållanden som gällde när bestämmelsen i fråga kom till. Senast förnyades bestämmelsen när renärlingslagen trädde i kraft den 1 juli 1971, varvid 1928 års renbeteslag upphörde att gälla.

Enligt 2 kap. 15 § regeringsformen är var och ens egendom tryggad genom att ingen kan tvingas att avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen. Av Högsta domstolens senaste avgörande gällande laxfiskarnas i Torne älv rättigheter (NJA 2014 s. 332) framgår att bestämmelsen omfattar även nyttjanderätter. Även om rätten till renbete har ansetts närmast ha karaktären av servitut, eller en rättighet av eget slag (sui generis), finns inget hinder mot att rättsligt definiera rätten till jakt och fiske som nyttjanderätter.

Bestämmelsen om statens rätt att upplåta jakt och fiske infördes i 1886 års renbeteslag och har därefter funnits med i berörda lagar i stort sett oförändrad. Av förarbetena till 26 § i denna lag framgår att skälet till bestämmelsen var att *”Betänker man, huru föga engnadt ett lappsamfund är att förhandla till gemensamt beslut och att ingå aftal samt till samfäldt gagn använda inflytande medel, så torde det finnas lämpligast att åt Konungens Befallningshavande uppdrag ärenden af dylik art; och synes Konungens Befallningshavandes rätt i förevarande fall böra sträcka sig derhän att, äfven om samtliga Lappar kunde finnas villige medgifva upplåtelse, Konungens Befallningshafvande dock må pröfva, huruvida sådan må ega rum.”* Således ansågs lämpligast att uppdra år länsstyrelsen att sköta ärenden av detta slag samt att låta denna rätt omfatta även fall där samtliga samer hade en annan uppfattning än länsstyrelsen (prop. 1886:1 s. 106).

De överväganden som låg bakom dessa bestämmelser framstår i dag som mycket föråldrade och djupt kränkande för samer. Det är uppenbart att Girjas sameby, i likhet med styrelsen i ett viltvårdsområde, ensamt kan administrera rätten till jakt och fiske på Området.

Bestämmelsen i 31 § rennäringslagen och bestämmelserna i rennäringsförordningen om länsstyrelsens rätt att disponera över upplåtelse av jakt och fiske innebär att staten inskränker Samebyns rätt att förfoga över rätten till jakt och fiske på Området. En sådan inskränkning är inte förenlig med bestämmelsen i 2 kap. 15 § regeringsformen om rätt för en nyttjanderättshavare att använda mark. Något befogat allmänt intresse att, på sätt nu sker, förfoga över upplåtelsen av rätten till jakt och fiske kan inte anses föreligga. Bestämmelsen i 31 § rennäringslagen och 2, 3, 5 – 7 §§ rennäringsförordningen ska således lämnas utan avseende.

6.19 Sammanfattning

Tingsrättens prövning av den utredning som parterna har förebringat har inneburit bl.a. följande. Den arkeologiska utredning som Samebyn har lagt fram ger stöd för antagandet att samer under i vart fall de senaste tusen åren har uppehållit sig på Området och att de därvid har använt Områdets resurser till att där bedriva jakt och fiske för sitt uppehälle. Svensk suveränitet över den del av norra Sverige där Området är beläget har uppkommit i mitten på 1500-talet, dvs. under den tid då Gustav Vasa styrde Sverige, genom att samerna enligt tillgänglig dokumentation har accepterat att till den svenska kronan erlägga skatt på sina inkomster från jakt och fiske. Emellertid har staten blivit ägare till Området först efter det att avvittringen genomförts i den delen av landet, vilket skedde år 1887, dvs. efter det att den första renbeteslagen införts år 1886.

Tingsrätten har vidare funnit att de rättsliga följderna av samernas mycket långvariga bruk av Området ska bedömas enligt reglerna om urminnes hävd, dock inte i den form som använts vid bedömningen av institutet på de förhållanden som gällt i södra och mellersta delarna av landet, utan i en form som tar hänsyn till de särskilda villkor som gäller för Området, dvs. det hårda klimatet och de knappa resurserna som ställer stora

krav på skonsamhet. Av detta följer att de samer som var bosatta på Området när 1734 års lag trädde i kraft enligt den då gällande jordabalken innehade en rätt till jakt och fiske som var grundad på reglerna om urminnes hävd. En sådan rätt är svår att rubba. Någon omständighet som har medfört att denna rätt därefter har upphört har inte inträffat. Uppkomsten av statens äganderätt till Området genom avvittringen år 1887 har således inte inskränkt Samebyns nyttjanderätter.

Lydelsen av reglerna i rennäringslagen motsäger inte att det finns en ensamrätt till jakt och fiske för Girjas sameby på Området. Av denna rätt följer att Samebyn, inte staten, innehar rätten att upplåta rätt till jakt och fiske på Området till annan. Den lagreglering som nu finns i detta avseende strider mot 2 kap. 15 § och 11 kap. 14 § regeringsformen och ska därmed inte tillämpas.

Av det anförda följer att Samebyns yrkande att tingsrätten ska förklara att Samebyn ensam innehar rätten till jakt och fiske på Området ska bifallas och att tingsrätten förklarar även att Samebyn ensam har rätt att upplåta dessa nyttjanderätter.

6.20 Rättegångskostnader

Staten ska som förlorande part ersätta Samebyns rättegångskostnader. Staten har vitsordat Samebyns yrkande som skäligt. Yrkandet ska därmed bifallas.

HUR MAN ÖVERKLAGAR; se bilaga (DV 401)

Överklagande ställt till Hovrätten för Övre Norrland ska ges in till tingsrätten senast den 24 februari 2016.

Niklas Lind

Jan Erik Oja

Christer Thornefors

I avgörandet har deltagit lagmannen Niklas Lind (ordförande), f.d. lagmannen Jan Erik Oja och f.d. rådmannen Christer Thornefors (referent). Enhälligt.